

Мирослава ФІЛІПОВИЧ

кандидат історичних наук, доцент,
Почесний професор Балтійського науково-дослідного інституту
проблем трансформації економічної сфери, м. Рига, Латвійська Республіка;
доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності
Заклад вищої освіти «Академія рекреаційних технологій і права»
<https://orcid.org/0000-0002-3220-6746>
ResearcherID Web of Science: GPW-7877-2022

ВІД ТРАДИЦІЇ ДО ІННОВАЦІЇ: ТРАНСФОРМАЦІЯ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ РИТУАЛІВ У БАЛТІЙСЬКОМУ РЕГІОНІ ТА УКРАЇНСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

У статті розглядається процес трансформації університетських ритуалів як важливого елемента академічної культури у Балтійському регіоні та Україні. Здійснено порівняльний аналіз історичних форм академічних церемоній, що сформувалися у ранньомодерний період, та їх сучасних модифікацій, які відображають тенденції глобалізації та культурної інтеграції. Особлива увага приділяється поєднанню традиційних елементів – урочистих посвят, символіки, геральдичних знаків – з інноваційними практиками, такими як фестивалі науки, публічні лекції та інтерактивні культурні події. Показано, що академічні ритуали не лише виконують функцію освячення освітніх досягнень, але й стають інструментом формування колективної пам'яті, культурної дипломатії та національної ідентичності. Порівняння досвіду Балтійських країн та України дозволяє виявити як спільні риси, так і відмінності, що зумовлені історичними контекстами та сучасними соціальними викликами. У результаті ритуали постають як динамічний простір інновацій, здатний поєднувати традицію й модерність у формуванні нової моделі університетської культури.

Ключові слова: академічні ритуали, Балтійський регіон, Україна, трансформація, інноваційні практики, університетська культура, геральдична символіка, культурна дипломатія, колективна пам'ять.

Myroslava FILIPOVYCH

FROM TRADITION TO INNOVATION: THE TRANSFORMATION OF UNIVERSITY RITUALS IN THE BALTIC REGION AND THE UKRAINIAN CONTEXT

The article examines the transformation of university rituals as a significant component of academic culture in the Baltic region and Ukraine. A comparative analysis is conducted between historical forms of academic ceremonies, rooted in the early modern period, and their contemporary modifications, which reflect the dynamics of globalization and cultural integration. Particular attention is paid to the interplay between traditional elements – such as solemn initiations, heraldic symbols, and ceremonial practices – and innovative formats, including science festivals, public lectures, and interactive cultural events. The study demonstrates that academic rituals not only serve to sanctify educational achievements but also function as instruments of collective memory, cultural diplomacy, and national identity formation. The comparison of Baltic and Ukrainian experiences reveals both common features and distinctive differences shaped by historical contexts and current

social challenges. Ultimately, academic rituals emerge as a dynamic space of innovation, capable of bridging tradition and modernity in the development of a new model of university culture.

Key words: academic rituals, university culture, Baltic region, Ukraine, transformation, tradition and innovation, heraldic symbolism, public history, cultural diplomacy, collective memory.

Академічні ритуали становлять одну з найстійкіших форм культурної практики університетів, під якими розуміється систематизована, символічно насичена практика, що закріплює статусні переходи, норми та цінності університетської спільноти; вони поєднують вербальні, невербальні та матеріальні елементи (мантії, символи, тексти промов) і працюють одночасно на рівнях індивідуальної ідентичності та колективної пам'яті. Ритуал не варто обмежувати суто церемоніальним епізодом: це соціальна практика, що виробляє порядок, легітимацію та емоційну стабільність у навчальному середовищі [6].

Трансформація університетських ритуалів є важливим предметом наукового аналізу, оскільки вони становлять невід'ємну частину академічної культури та освітньої традиції. Ритуали виконують функцію символічного освячення освітніх досягнень, формують колективну пам'ять і підтримують інституційну ідентичність університетів. Академічний ритуал – це усталена форма символічних дій у межах університетської культури, яка поєднує традицію, соціальну взаємодію та інституційну пам'ять. Його головна функція – освячення освітніх досягнень і підтримка колективної ідентичності. У сучасних умовах глобалізації та культурної інтеграції академічні ритуали набувають нових форм, що поєднують традиційні елементи з інноваційними практиками.

Актуальність теми зумовлена тим, що університетські ритуали дедалі частіше виходять за межі внутрішньої академічної спільноти та стають інструментом публічної історії й культурної дипломатії. Академічні ритуали репрезентують університети на міжнародному рівні, сприяють формуванню позитивного іміджу та інтеграції до європейського освітнього простору. Порівняння досвіду Балтійських країн та України дозволяє простежити як спільні тенденції, так і відмінності, що відображають специфіку історичних контекстів та сучасних соціокультурних викликів.

Балтійський регіон є показовим для дослідження цих трансформацій. Університети Тарту, Вільнюса та Риги мають давні традиції, що сформувалися на перетині німецької, польської та шведської освітніх моделей. Протягом ХХ століття вони пережили радикальні зміни – від радянської системи до незалежності та інтеграції в Європейський Союз. Це дозволяє простежити, як академічні ритуали адаптувалися до нових політичних і культурних умов, зберігаючи символічну основу, але водночас інтегруючи інноваційні практики.

Український контекст має спільні риси з Балтійським, адже університети також успадкували радянську модель академічної культури. Проте сучасні трансформації в Україні спрямовані на поєднання традиційних елементів – урочистих посвят, використання гербів і гімнів – із новими форматами, що відповідають викликам глобалізації та потребам суспільства.

Дане дослідження має міждисциплінарний характер, адже поєднує культурологічний, історичний, соціологічний та освітній підходи. Це забезпечує комплексне розуміння ролі академічних ритуалів у формуванні нової моделі університетської культури, яка поєднує традицію та інновацію.

Практична значущість роботи полягає у можливості використання її результатів для розробки сучасних форматів академічних церемоній, інтеграції інноваційних практик у діяльність університетів та популяризації науки у суспільстві та сприянні осмисленню академічних ритуалів як динамічного простору культурних змін та інституційних інновацій.

У науковій літературі ритуал розглядається як особливий тип дії, що має символічний зміст і виконується за усталеними правилами [13]. В освітньому контексті академічний ритуал – це церемоніальні практики університетів (посвята студентів, вручення дипломів, захист дисертацій, використання геральдичної символіки), які формують культурний простір академічної

спільноти [10]. Психологічні дослідження підкреслюють, що ритуали мають універсальний характер і сприяють емоційній стабільності, соціальній згуртованості [13] та надають символічного значення освітнім досягненням [9].

У сучасній гуманітаристиці ритуал визначається як усталена форма символічної дії, що має соціальне та культурне значення. За визначенням К. Белл, ритуал є механізмом підтримки колективної ідентичності та відтворення культурних норм [6]. У контексті університетської культури академічні ритуали розглядаються як інституційні практики, що забезпечують спадкоємність традицій та формують освітню спільноту.

В Україні академічні ритуали досліджуються у контексті історії освіти та культурології. О. Кравчук, О. Цисельська та Б. Буряк визначають академічну культуру як систему цінностей, норм і ритуалів, що забезпечують функціонування університетської спільноти [3]. У працях Сумського державного педагогічного університету підкреслюється роль ритуальних практик у формуванні професійної ідентичності дослідника [4]. Дослідження Харківського університету ім. Каразіна акцентують на ритуалах як формі колективної пам'яті, що закріплює інституційну ідентичність [1].

Питанням ритуалів та культурних систем присвячені збірники Yearbook of Balkan and Baltic Studies. У збірнику 2020 дослідники простежують, як університетські та студентські традиції змінюються під впли-

вом глобалізації й локальних цінностей, аналізують академічні та культурні ритуали в різних середовищах, включно з Балтійським регіоном [7]. У 2022 році досліджувалися приклади культурної консолідації та адаптації ритуалів у Балтійському та Балканському контекстах, що включало поєднання політики, релігії та академічної культури, а також нові способи інтерпретації історичних постатей і пам'яті [8].

Проект The Early Modern Academic Culture in the Baltic Sea Region (1600–1800) досліджує університети Балтійського регіону ранньомодерного часу та показує, що дисертації та церемонії присвяти виконували не лише освітню, а й репрезентативну функцію [13]. Історична тяглість доводить, що академічна культура завжди мала ритуальний вимір.

До основних функцій академічних ритуалів належать: освячення досягнень – підтвердження статусу студента чи науковця через церемонії (дипломи, захисти); формування ідентичності – створення відчуття належності до університетської спільноти; збереження традиції – передача культурної пам'яті через символи, гімни, геральдику; соціальна інтеграція – об'єднання учасників у спільному досвіді, що зміцнює академічну культуру; культурна дипломатія – репрезентація університету назовні як носія традицій та інновацій; психологічна підтримка – створення відчуття стабільності, значущості та урочистості навчального процесу (див. табл. 1).

Таблиця 1

Функції академічних ритуалів та їхні практики

Функція	Зміст	Приклади у Балтійських країнах	Приклади в Україні
1	2	3	4
Освячення досягнень	Урочисте підтвердження освітнього статусу та наукових результатів	Церемонії вручення дипломів у Вільнюському університеті; захисти дисертацій як публічні події	Урочисте вручення дипломів у Київському університеті; публічні захисти дисертацій
Формування ідентичності	Створення відчуття належності до академічної спільноти	Присяга студентів у Латвійському університеті; використання університетських гімнів та символіки	«День першокурсника» у Львівському університеті; університетські гімни та герби

1	2	3	4
Збереження традиції	Передача культурної пам'яті через символи та церемонії	Використання історичних гербів і печаток у Тартуському університеті	Використання гербів університетів та історичних печаток у Харківському університеті
Соціальна інтеграція	Об'єднання студентів і викладачів у спільному досвіді	Студентські фестивалі науки в Естонії; святкування «Dies Academicus»	Наукові фестивалі та студентські свята у Києві та Львові
Культурна дипломатія	Репрезентація університету на міжнародному рівні	Міжнародні академічні церемонії у Вільнюсі та Ризі; участь у європейських освітніх ініціативах	Спільні церемонії з університетами ЄС; міжнародні наукові форуми
Колективна пам'ять	Закріплення університетських традицій як частини культурної спадщини	Ювілейні урочистості університетів Балтійського регіону; меморіальні заходи	Ювілейні урочистості університетів України; вшанування пам'яті видатних науковців
Інноваційні практики	Поєднання традиційних ритуалів із сучасними форматами	Інтерактивні лекції та фестивалі науки в Естонії; використання цифрової символіки	Публічні лекції, мемні та поетичні адаптації ритуалів у Києві та Львові

Пооява академічних ритуалів відображає процес становлення університетів як соціальних і культурних інституцій, а також трансформацію освітніх практик у різних історичних контекстах. Перші університети Європи які з'явилися у XI–XV ст. – Париж, Болонья, Оксфорд – започаткували ритуали посвяти студентів, публічних диспутів та вручення дипломів. Ці практики мали сакральний характер і були тісно пов'язані з церковною традицією. Ритуали виконували функцію освячення знань та легітимації університетської спільноти. При монастирях часів Київської Русі існували студії з філософії та богослов'я, які мали елементи ритуальних практик.

У ранньомодерний період XVI–XVIII ст. університети Балтійського регіону (Тарту, Вільнюс, Рига) та Києво-Могилянська академія в Україні розвивали ритуали як інструмент публічної репрезентації. Урочисті диспути, використання гербів і печаток, святкування ювілеїв стали формою культурної дипломатії та підтвердженням статусу університетів у міжнародному освітньому просторі.

У XIX–XX ст. університети України та Балтійських країн інтегрувалися в імперські освітні системи, де ритуали набули

офіційного та ідеологічного забарвлення. Посвята студентів, вручення дипломів і ювілейні урочистості поєднувалися з політичними символами, що підкреслювало роль університетів як інституцій виховання «нової людини». Водночас зберігалися традиційні елементи – гімни, герби, публічні захисти дисертацій.

Після здобуття незалежності наприкінці XX ст. Балтійські країни та Україна розпочали процес переосмислення академічних ритуалів. Вони стали інструментом формування національної ідентичності та культурної пам'яті. Сучасні університети активно стали поєднувати традиційні церемонії з інноваційними форматами – фестивалями науки, публічними лекціями, інтерактивними культурними акціями.

Академічні ритуали сьогодні сприймаються як ціннісно орієнтовані освітньо-виховні заходи, що формують духовно-інтелектуальний розвиток здобувачів освіти. Освітні експерти наголошують, що ритуали мають символічну важливість, викликають емоції та демонструють повагу до знань і цінностей [2].

Слід зазначити, що академічні ритуали у світі мають спільні риси – посвята,

вручення дипломів, символіка та ювілейні урочистості, публічні лекції, урочиста хода, захист дисертацій тощо, у суті своїй відмінні лише національними рисами. Водночас вони завжди були чутливими до історичних і соціальних змін та викликів. Новітні технології, пандемія COVID-19 та повномасштабне вторгнення Росії в Україну – все це привело до того, що у Балтійському регіоні та в Україні з'явилися форми, які поєднують традиційну символіку з цифровими інструментами, публічною відкритістю й актами солідарності.

Так, Балтійські університети швидко інкорпоровали гібридні та публічно орієнтовані формати. Масштабні фестивалі науки стали регулярними ритуалізованими подіями, де лекції, перформанси та інтерактивні експозиції виконують функцію академічного «ярмарку» знання й культури. Після COVID-19 практикуються гібридні посвяти та вручення дипломів: урочисті заходи відбуваються одночасно в аудиторії та в цифровому просторі, з інтерактивними елементами для віддалених учасників. Унаслідок повномасштабного вторгнення освітні заклади стали на знак солідарності ініціювати спільні проекти підтримки й меморіальні акти, що фактично сприяло появі нових ритуалів культурної дипломатії.

В Україні ритуали також зазнали значного переформатування під впливом воєнного досвіду, пандемії та цифровізації. Поширення меморіальних практик у церемоніях (хвилини мовчання, вшанування загиблих, встановлення символічних зон пам'яті у кампусах) перетворило частину урочистостей на акти колективної стійкості й пам'яті. Гібридні формати вручень і посвят з онлайн-трансляціями дають змогу зберегти символіку навіть за вимушеної мобільності учасників. Окремі ініціативи – публічне декларування академічної доброчесності, інтеграція мистецьких акцій у наукові фестивалі – утворюють ритуали, що закріплюють цінності прозорості, солідарності й відкритості.

Нові моделі академічних ритуалів зберігають класичні соціопсихологічні функції ритуалу – інтеграцію, емоційну регуляцію,

передачу норм – і додають кілька актуальних вимірів, таких як:

- цифрова інклюзія: забезпечення доступу й символічної участі віддалених спільнот;

- меморіальна солідарність: формування публічної пам'яті в умовах конфлікту;

- культурна дипломатія: демонстрація міжнародної підтримки та академічної співпраці;

- оперативна гнучкість: здатність зберегти ритуал під час кризових обмежень.

З метою систематичного впровадження таких практик варто було б їх інституціонувати: розробити протоколи гібридних церемоній (технічні й символічні), закріпити меморіальні елементи в статутах університетської культури, інтегрувати цифрові символи (цифрові герби, віртуальні «ключі знань») і формалізувати ритуали доброчесності як публічні акти. Особливо важливо зберегти баланс: інновації мають доповнювати, а не заміщати значущі традиційні елементи.

Окремою категорією в академічних ритуалах є ритуали, пов'язані з науковою сферою. Хоча наукову сферу зазвичай зображують як сферу раціональності, об'єктивності та емпіричної строгості, проте під цими технічними процедурами ховається шар ритуалізованих практик, які надають їй сенс, стабільність і легітимність [12].

Аналізуючи церемоніальні, процедурні та символічні виміри, можна стверджувати, що ритуал не є периферійним, а є невід'ємною частиною наукової діяльності, виконуючи певні функції. Зокрема, академічний ритуал виступає як засіб стандартизації методів: лабораторні протоколи, формати рецензування та стилі цитування функціонують як ритуалізовані послідовності, що забезпечують відтворюваність і довіру. Ритуалізоване повторення експериментів стабілізує в умовах невизначеності і зміцнює достовірність результатів. Ритуалізовані процедури відрізняють наукову практику від повсякденної діяльності, підкреслюючи ідентичність вченого. Церемонії, такі як Нобелівська премія або інституційні вшанування, легітимізують науковий авторитет і закріплюють досягнення в колективній пам'яті.

Ритуал у науці відіграє також роль структурувальної сили, що будує спільноту, позначає переходи та впроваджує сенс у практики, які інакше могли б здаватися суто технічними. Вона допомагає науковцям створювати безперервність, легітимність і спільну ідентичність. Так, конференції, захисти наукових робіт проводяться за ритуалізованими форматами. Академічні ритуали в науці передбачають інваріантні послідовності дій і висловлювань.

Саме ритуали пов'язують наукову роботу з більшими циклами людського життя та природи [11]. Наприклад, церемонії випуску надають особі відчуття досягнення й усвідомлення безперервності знань між поколіннями. Ритуалізоване рецензування, практики цитування та церемоніальне визнання впроваджують науку в соціальні структури. У наукових установах також прийнято згадувати попередників, вшанувати відкриття або відзначати річниці інституцій.

Науку часто уявляють як чисто раціональну, але ритуал забезпечує емоційну та культурну основу, яка стабілізує в умовах невизначеності: ритуалізовані лабораторні протоколи дають впевненість у відтвореності; створює ідентичність: носіння лабораторних халатів, декламування присяг (як клятва Гіппократа в медицині) або дотримання церемоніальних форматів відрізняє науковців від інших професій; поєднує людське і технічне: ритуали нагадують, що наука – це не просто дані, а людська справа, вкорінена в сенсі. Без ритуалу наука ризикує бути сприйнятою як стерильна або відсторонена.

Функції академічних ритуалів у науці полягають у: гуманізації наукової практики через впровадження її в культуру; заохоченні до співпраці через сприяння спільним символам і традиціям; відзначенні прогресу завдяки святкуванню важливих етапів та переходів. Загалом, присутність ритуалу в науці кидає виклик дихотомії між раціональністю та символізмом [13]. Ритуал не підриває наукову об'єктивність; натомість він забезпечує культурну опору, яка її підтримує. Впроваджуючи наукову практику у

ритуалізовані форми, спільноти дослідників забезпечують стабільність, легітимність і емоційний резонанс. Таким чином, ритуал виступає мостом між технічним і людським, емпіричним і символічним.

Академічні ритуали в науці у пострадянському академічному середовищі мають як спадкові традиції, так і інноваційні адаптації до місцевих культурних рамок. В Україні академічні ритуали залишаються сильно формалізованими: кандидати представляють свої дослідження перед радою, взаємодіють з офіційними опонентами та чекають церемоніального голосування. Цей процес, успадкований від радянської академічної культури, поступово адаптувався до європейських стандартів, символізуючи інтеграцію України у світову наукову практику. Випускні церемонії, інавгураційні лекції та вшанування національних діячів (наприклад, Івана Франка, Лесі Українки) закріплюють науку в національній культурній пам'яті.

Натомість Балтійські держави (Латвія, Литва, Естонія) інтегрують фольклорні та сезонні традиції у свої академічні ритуали. Університетські церемонії часто включають дайни / дайно (ритуальні пісні), народні мотиви, вплітаючи науку у національну спадщину. Випускні обряди поєднують європейські академічні формати з місцевими культурними проявами, а під час вшанування часто підкреслюють роль науки у національній незалежності та культурному відродженні. Ритуали служать не лише для легітимізації наукового авторитету, а й для підтвердження колективної стійкості та ідентичності.

Порівнюючи захисти наукових робіт, зауважимо, що український захист підкреслює процедурну строгість, інституційну владу та безперервність, тоді як, наприклад, латвійська церемонія акцентує увагу на культурному вкоріненні, сезонній символіці та колективній ідентичності. Проте обидва виконують однакові фундаментальні функції: легітимізують наукову практику, позначають переходи в науковому житті та впроваджують знання в колективну пам'ять. Таким чином, в Україні академічні ритуали в

науці акцентуються на інституційній безперервності та європейській інтеграції; у балтійських країнах вони підкреслюють культурну спадщину та національне відродження. Разом вони відкривають науку як раціональну і символічну діяльність, підтримувану ритуалом як культурною опорою.

Отже, порівняння Балтійського та українського досвіду показує спільні тенденції: поєднання традиційних елементів (геральдична символіка, урочисті церемонії) з інноваційними практиками (фестивалі науки, публічні лекції). Водночас існують відмінності, зумовлені іс-

торичними контекстами: у Балтійських країнах ритуали мають тісний зв'язок із європейською академічною спадщиною, тоді як в Україні вони часто виконують функцію національної ідентичності та культурної дипломатії. Академічні ритуали у Балтійських країнах та Україні виконують багатофункціональну роль: від освячення освітніх та наукових досягнень до формування культурної дипломатії. Їхня трансформація демонструє поєднання традиційних елементів із сучасними інноваційними практиками, що робить університетську культуру динамічним простором пам'яті та модерності.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Віктор, І.** (2019). Філософсько-антропологічний аналіз ритуалів (на матеріалі української культури) : автореферат дисертації кандидата філософських наук. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.
2. **Громовий, В.** (б. д.). Ритуали минулих епох. <https://osvita.ua/blogs/53355/>
3. **Кравчук, О., Цисельська, О., & Буряк, Б.** (2022). Сучасні дослідження академічної культури в системі вищої освіти. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Культурологія, 5(2), 45–53. <https://doi.org/10.31866/2410-1311.40.2022.269377>
4. **Семенов, О. М. (ред.).** (2024). Академічна культура дослідника в освітньому просторі: європейський та національний досвід : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 17–18 травня 2024 року). Видавництво СумДПУ імені А. Макаренка.
5. **Bell, C.** (1997). *Ritual: Perspectives and dimensions*. Oxford University Press.
6. **Hobson, N. M., Schroeder, J., Risen, J. L., Xygalatas, D., & Inzlicht, M.** (2018). The psychology of rituals: An integrative review and process-based framework. *Personality and Social Psychology Review*, 22(3), 260–284. <https://doi.org/10.1177/1088868317734944>
7. International Balkan and Baltic Studies Association. (2020). *Yearbook of Balkan and Baltic Studies*. <https://www.siefhome.org>
8. International Balkan and Baltic Studies Association. (2022). *Yearbook of Balkan and Baltic Studies*. <https://www.folklore.ee>
9. **Kushpetyuk, O., & Filipovych, M.** (2023). Transformation of the paradigm in the system of training scientific personnel of Ukraine. У М. Filipovych (Ред.), *Reforms of higher education in Ukraine: Challenges, state and prospects* (pp. 18–48). Publishing house “Baltiia”. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-360-6-2>
10. **Smith, D. B.** (б. д.). *The Science of Ritual*. <https://www.scienceabbey.com>
11. **Sosis, R.** (б. д.). *Ritual*. <https://oecs.mit.edu>
12. **Stephenson, B.** (2015). *Ritual: A very short introduction*. Oxford University Press.
13. *The Early Modern Academic Culture in the Baltic Sea Region (1600–1800)*. (б. д.). <https://www.diva-portal.org>
14. *The Power of Rituals in Education*. (б. д.). <https://faculty.haas.berkeley.edu>
15. **Whitehouse, H.** (2023). *The role of ritual in the evolution of social complexity*. Oxford handbook of cultural evolution / J. J. Tehrani, J. Kendal, & R. L. Kendal (Ред.). Oxford University Press. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780198869252.013.49

REFERENCES

1. **Viktor, I.** (2019). *Filosofsko-antropologichnyi analiz rytualiv (na materialy ukrainskoi kultury)* [Philosophical and Anthropological Analysis of Rituals (on the Material of Ukrainian Culture)] (Avtoreferat dysertatsii kandydata filosofskykh nauk). Kharkivskiy natsionalnyi universytet imeni V. N. Karazina [in Ukrainian].
2. **Hromovyi, V.** (b. d.). *Rytualy mynulykh epokh. [Rituals of past eras]*. <https://osvita.ua/blogs/53355/> [in Ukrainian].
3. **Kravchuk, O., Tsyselska, O., & Buriak, B.** (2022). *Suchasni doslidzhennia akademichnoi kultury v systemi vyshchoi osvity. [Modern Studies of Academic Culture in the Higher Education System]*. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv. Seriya: Kulturolohiia, 5(2), 45–53. <https://doi.org/10.31866/2410-1311.40.2022.269377> [in Ukrainian].
4. **Semenoh, O. M.** (Red.). (2024). *Akademichna kultura doslidnyka v osvitnomu prostori: yevropeyskyi ta natsionalnyi dosvid: Materialy VII Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii (m. Sumy, 17–18 travnia 2024 roku). [Academic Culture of the Researcher in the Educational Space: European and National Experience: Proceedings of the VII International Scientific and Practical Conference (Sumy, May 17–18, 2024).]* Vydavnytstvo SumDPU imeni A. Makarenka [in Ukrainian].
5. **Bell, C.** (1997). *Ritual: Perspectives and dimensions*. Oxford University Press.
6. **Hobson, N. M., Schroeder, J., Risen, J. L., Xygalatas, D., & Inzlicht, M.** (2018). The psychology of rituals: An integrative review and process-based framework. *Personality and Social Psychology Review*, 22(3), 260–284. <https://doi.org/10.1177/1088868317734944>
7. International Balkan and Baltic Studies Association. (2020). *Yearbook of Balkan and Baltic Studies*. <https://www.siefhome.org>
8. International Balkan and Baltic Studies Association. (2022). *Yearbook of Balkan and Baltic Studies*. <https://www.folklore.ee>
9. **Kushpetyuk, O., & Filipovych, M.** (2023). Transformation of the paradigm in the system of training scientific personnel of Ukraine. У М. Filipovych (Ред.), *Reforms of higher education in Ukraine: Challenges, state and prospects* (pp. 18–48). Publishing house “Baltiya”. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-360-6-2> [in Ukrainian].
10. **Smith, D. B.** (б. д.). *The Science of Ritual*. <https://www.scienceabbey.com> [in English].
11. **Sosis, R.** (б. д.). *Ritual*. <https://oecs.mit.edu> [in English].
12. **Stephenson, B.** (2015). *Ritual: A very short introduction*. Oxford University Press. [in English].
13. *The Early Modern Academic Culture in the Baltic Sea Region (1600–1800)*. (б. д.). <https://www.diva-portal.org> [in English].
14. *The Power of Rituals in Education*. (б. д.). <https://faculty.haas.berkeley.edu> [in English].
15. **Whitehouse, H.** (2023). The role of ritual in the evolution of social complexity. In: J. J. Tehrani, J. Kendal, & R. L. Kendal (Ред.), *Oxford handbook of cultural evolution*. Oxford University Press. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780198869252.013.49 [in English].

Дата першого надходження статті до видання: 01.12.2025
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.12.2025
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.12.2025